

КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ ТА ЙОГО ЕКЗИСТЕНЦІЙНА СУТНІСТЬ

Статтю присвячено аналізу теоретичних підстав культурного туризму. Доведено, що рішення проблем культурного туризму представляє особливу актуальність в епоху глобалізації та екологічної кризи. Автор звертається до екзистенційного, комунікативного, естетичного початків туризму як феномена загальнолюдської культури.

The thesis is devoted to the analysis of the theoretical basis of the cultural tourism. It was proved the solution of the cultural tourism problems is especially actual at the time of the globalization and ecological crisis. The author appeals to the worldview, humanist, cognitive, existential, communicative and esthetic basis of the tourism as the phenomenon of the common human culture.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що культурний туризм сучасності має свої відмінні особливості, обумовлені як часом рубежу ХХ–ХХІ ст., так і своєрідністю міжособових стосунків, що кореняться в екзистенційній сутності людини.

Цей період часу характеризує поняття «глобалізація», яка означає, разом з посиленням інтеграції економічного життя, тісного зв'язку ринків, валют і корпоративних організацій, зростання взаємозалежності і взаємопроникнення людських відносин в такі сторони світового процесу, як соціальний, культурний і політичний чинники, про що свідчить зростання міграції і міжнародного туризму, формування політичних стратегій, покликаних надати допомогу людству.

Аналіз досліджень і публікацій. Методологічне висвітлення обраної теми та її наукові дослідження мають пряме відношення до достатньо нового чинника «культурний туризм» не тільки в Україні, але й за кордоном. Тема екзистенційної сутності культурного туризму розглядалася і продовжує й сьогодні опрацьовуватись видатними вченими та науковцями. В нашій країні ціла низка українських вчених, таких як В.С. Пазенок, В.К. Федорченко, О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька, Б.П. Яценко та багато інших, розглядають туризм як науку, яка повинна бути всебічно дослідженою в наукових працях.

Виклад основного матеріалу. Зв'язок культурного туризму з екзистенційними потенціями людини очевидний. Ці проблеми глибоко і своєрідно вирішуються в концепції французького філософа-екзистенціаліста Габрієля Марселя (1889–1973). У роботах «Існування і об'єктивність» («Existence et objectivité»), двох «Метафізичних щоденниках» («Journal métaphysique», 1914–1917) і «Бути і мати» («Etre et Avoir», 1918–1933) та інших Г. Марсель досліджував феномен відчуженості в кризисні періоди цивілізації. Ф. Уєбстер відзначає:

«Тенденція розвитку веде до того, що світ стає середовищем, в якому підтримуються взаємини, не дивлячись на те, що приватне життя може сприйматися як локалізоване і індивідуальне» [1, с. 93].

Розглядаючи проблему взаємодії індивідів в масовому, роз'єднаному суспільстві, він пропонує свій спосіб подолання відчуженості – феномен інтерсуб'єктивності, яка передбачає гармонійний розвиток взаємин з близькими людьми на основі трансценденції. Філософ аналізує дегуманізуючий вплив суспільства на особу та її творчий потенціал і шукає заподії виникнення несправжніх і відчужених граней людського буття в історичних формах. Засобом, протидіючим таким феноменам, він вважає відродження сакрального виміру, який виснажився від тотальних хвороб століття. Мислитель виявив проблему кризи індивідуальності і проблему міжсуб'єктного і полісуб'єктного спілкування, яке має бути засноване на толерантності.

У роздумах Г. Марселя сформувався образ людини-мандрівника «*Nomo viator*», образ подорожуючого, що йде назустріч «новій зорі», що пробуджується в людських душах у пошуках «сакрального виміру».

Визнаючи асоціальність особи, Г. Марсель шукає ланку зчеплення з тимчасовим становленням соціального світу. Цю роль, по М. Марселю, повинна зіграти доброчесність вірності, що протиставляється інертності, що підтримує духовну традицію.

Вся філософія Г. Марселя направлена проти науково-матеріалістичного підходу до проблеми соціалізації особи, її визначеності історією. Всі закони, що діють в суспільному житті, заздалегідь приречені на статус «не справжнього» буття, яким протистоїть духовно-ціннісний комплекс історичної традиції. Він належить справжньому виміру, справжнім граням буття, онтологічно заданим, які зв'язують воєдино живу тканину історії.

Головним чинником всіх бід суспільства Г. Марсель вважає «дух абстракції», його втілення мислитель бачить в масовому характері суспільства, в «людині маси», що протиставляється духовно-гармонійній особі: така людина безвідповідальна за збереження світу, оскільки сама викинута з нього. Це дегуманізоване суспільство, в якому людина втратила себе як вищу цінність і стала «гвинтом», «важелем» у функціонуванні державної машини, «людиною з барака» – збиральним типом людського існування з обірваними життєвими зв'язками, позбавленими власного життєвого світу.

Альтернативою «людині маси», по М. Марселю, є «персона», що належить до «групи обраних». Фундаментом поняття «персона» є суб'єктивність. Персона прагне до зв'язку з абсолютним спілкуванням серед подібних до неї людей, що розділяють загальні цінності.

У цих координатах ідеали і цінності, що розділяються людьми, не ризикують перетворитися на абстракції, у які вони з неминучістю перетворюються, коли потрапляють на орбіту діяльності технократичного

суспільства, що використовує їх в цілях маніпулювання «масовою свідомістю». Лише у атмосфері подібного спілкування розкривається «дійсна глибина» духовного вмісту, з яким мають справу люди, об'єднані загальними ідеальними устремліннями. Вони виражаються у формі «універсалій», діаметрально протилежних до «абстракцій», оскільки в «універсаліях» дух не позбавляється своїх персональних рис і воістину може бути предметом кохання. «Лише в лоні обмежених груп, одухотворених лише одним духом кохання, універсальне може фактично знайти форму», – на основі чого можливий дійсний розвиток духовної культури, вважає Г. Марсель.

Так в роботі Г. Марселя входить думка про буття і про екзистенції, співвідношення понять «буття – істина – екзистенція», проблема «іншого», проблема самоідентифікації індивіда та інше. Вже перераховані сюжети свідчать про те, що онтологія в роботах Г. Марселя нерозривно зв'язується з екзистенцією, яка, у свою чергу, «інтерсуб'єктивна» по своїй структурі. «Буття не може бути відсічене від екзистенції», відмічає Г. Марсель в найважливішій своїй роботі, присвяченій буттю і пов'язаним з ним проблемам [2, с. 63].

Основним положенням філософії Г. Марселя є взаємовідношення екзистенції з буттям через людей, через «ти», перш за все завдяки коханню як найчистішою, трансцендуючою формою інтерсуб'єктивності.

Інтерсуб'єктивність, або полісуб'єктивність, не зводиться до комунікативного аспекту: вона має онтологічний статус, вона – в основі людської істоти; це сама атмосфера існування людини, пов'язана з такою його властивістю, як відвертість, що належить не лише до світу людей, але й впливає на різні сфери буття.

Італійський філософ П. Пріні присвятив Г. Марселю своє фундаментальне дослідження «Методологія неперевірюваного», визначає буття в його ученні як «місце зустрічі трансцендентного і особового» [3, с. 27].

Г. Марсель вважає, що, відкривши іншому доступ до себе, людина тим самим стає доступнішою і для самого себе, для справжньої рефлексії над собою, заснованої на духовній зосередженості, зібраності. Але це не веде до замикання в собі, навпаки, в результаті її людина стає відкритішою, доступнішою іншим.

В той же час, згідно Г. Марселю, «буття – це перш за все акт відвертості, комунікації, залучення». Буття у філософії Г. Марселя – ідеальна сфера інтерсуб'єктивності. Сенсом буття відмічена зустріч; кохання, відданість виходять тут за свої кінцеві межі.

Проте необхідно підкреслити, що буття загалом і в цілому не ідентифікується Г. Марселем з інтерсуб'єктивністю (сферою людських взаємин). Ось що пише про це сам філософ: «Чи можна вважати, що кінець кінцем ми ототожнюємо буття і інтерсуб'єктивність? Чи можна говорити, що буття – це інтерсуб'єктивність? Я б сказав, що мені не здається можливим підписатися під таким твердженням, якщо брати його в

буквальному розумінні... Якщо я так наполягав на інтерсуб'єктивності, то це для того, щоб зробити акцент на існуванні відчутних сокровенних глибин людської спільності, без якої реальні людські зв'язки стали б розглядатися як щось міфічне. Скажемо конкретніше: мої думки про буття викликані тим, що я більш менш виразно усвідомлюю приховану єдність, що пов'язує мене з іншими людьми» [4, с. 19–20].

Г. Марсель стверджував, що людина відрізняється тим, що вона виходить за межі безпосередньої данності, що їй властива здібність до безперервного руху – чи стосується це переміщення в просторі (подорожі) або внутрішнього руху – духовного зростання, тому поняття «*Homo viator*» має багатоплановий сенс. У творі, якому автор дав цю назву, він роздумує: «Ідея подорожі, якої зазвичай не додають суто філософського сенсу або суто філософського значення, має проте одну неоціниму перевагу: вона побудована на визначеннях, які включають і час, і простір; і слід було б прикласти сили, аби дослідити, яким чином здійснюється в ній подібний синтез» [5, с. 13]. У філософсько-екзистенційному розумінні подорож зображається, як вихід за кордони звичайного, де Г. Марсель пов'язує подорож з поняттями «надія», «віра», «свобода». Такі поняття, як «відкритість», «прихильність», характеризують «дорогу» від однієї людини до іншої (інтерсуб'єктивність), що також є переходом через межу свідомості: необхідно здолати, трансцендувати себе, перенести акцент на іншого. Різні аспекти поняття «*Homo viator*», надані Г. Марселем людству, отримують своє втілення в культурному туризмі – і в самих подорожах з метою спілкування з історико-культурними пам'ятниками, і в процесі «інтерсуб'єктивного» спілкування в групі однодумців, учасників турпоїздки (або екскурсії), і в збагненні свого духовного світу, в так званому «розпредмечуванні», діалозі з самим собою, саморефлексії. Феномен «іншого» має суттєве визначення не лише в плані «інтерсуб'єктивності», взаємин двох або більш людей, діалозі або полілозі співбесідників. Це і зустріч з «іншою» культурою, з «іншими» традиціями, звичаями, з «іншим» культурним світом. Яким може бути характер цих зустрічей?

Американський дослідник С. Хантінгтон назвав свою книгу «Зіткнення цивілізацій» [6, с. 33–48]. Аналізуючи стан сучасного світу, безліч версій майбутнього його вигляду, мислитель прогнозує «модель майбутнього конфлікту» – «зіткнення цивілізацій». Він робить знакову заяву: «Я вважаю, що на світі, що народжується, основним джерелом конфліктів буде вже не ідеологія і не економіка. Найважливіші кордони, що розділяють людство, і переважаючі джерела конфліктів визначатимуться культурою» [6, с. 33].

Використовуючи військову лексику, автор стверджує: «Зіткнення цивілізацій стане домінуючим чинником світової політики. Лінії розлому між цивілізаціями – це і є лінії майбутніх фронтів.

Майбутній конфлікт між цивілізаціями – завершуюча фаза еволюції глобальних конфліктів сучасного світу» [6, с. 33].

Феномен цивілізації С. Хантінгтон визначає як «культурну сутність найвищого рангу, як найширший рівень культурної ідентичності людей». До загальних рис мислитель відносить мову, історію, релігію, звичаї, інститути, а також – і це одне з найважливіших – «суб'єктивну самоідентифікацію людей», що і створює цивілізацію «як найширший рівень спільності», з якою себе співвідносить людина.

Виділяючи в числі світових цивілізацій західну, конфуціанську, японську, ісламську, індуїстську, православно-слов'янську, латиноамериканську і африканську, С. Хантінгтон головною відмінністю вважає релігію, оскільки саме вона визначає стосунки між Богом і людиною, а звідси – поняття прав, обов'язків, свободи, рівності, ієрархії і так далі. Ці відмінності склалися століттями. Вони не зникнуть в осяжному майбутньому. Вони фундаментальніші, ніж відмінності між політичними ідеологіями і політичними режимами. Звичайно, відмінності не обов'язково передбачають конфлікт, а конфлікт не обов'язково означає насильство. Проте протягом століть самі затяжні і кровопролитні конфлікти породжувалися саме відмінностями між цивілізаціями [6, с. 35].

Велику увагу С. Хантінгтон приділяє культурним особливостям і відмінностям: вони менш схильні до змін, ніж економічні і політичні, і внаслідок цього їх складніше вирішити або звести до компромісу.

В той же час спільність культури є передумовою економічної інтеграції (наприклад, Організація економічного співробітництва, об'єднуюча десять неарабських мусульманських країн, та ін.). Тому уряди і політичні угруповання, прагнучи досягти успіху, все частіше апелюють до спільності релігії і цивілізації. Ми вже відзначали: «зіткнення цивілізацій», вважає

С. Хантінгтон, відбувається «на лінії розлому між цивілізаціями», яку він визначає як культурний розділ між західним християнством, з одного боку, і православ'ям і ісламом – з іншого. «Оксамитова завіса» культури, що змінила «залізну завісу» ідеології, визначає «демаркаційну лінію» в Європі [6, с. 37–38]. Культурні відмінності підсилюють економічний конфлікт між Японією і США. Існують і економічні протиріччя між США і Європою, але вони не настільки «політично виражені», оскільки культурні протиріччя між ними не настільки драматичні. Існують і так звані «розколені країни», населення яких представляє декілька цивілізаційних груп. С. Хантінгтон наводить приклад - Туреччина і Мексика.

Роблячи висновки, С. Хантінгтон звертає особливу увагу на те, що «протиріччя між цивілізаціями важливі і реальні» і «конфлікт між цивілізаціями прийде на зміну ідеологічним і іншим формам конфліктів як переважаюча форма глобального конфлікту» [6, с. 48]. У ситуації «зіткнення цивілізацій» особливого значення набувають такі феномени, як толерантність і діалог культур.

Висновки. У полікультурному, поліконфесійному середовищі, яке і являє собою сучасний світ, міжкультурні зв'язки неминуче наводять до виникнення нових соціальних, політичних, релігійних, економічних, освітніх і інших проблем на рівні відношення індивідів, цілих груп і націй, навіть держав. Відбувається, як помічає Ф.В. Лазарев, «тотальне розщеплення єдиного суттєвого спектру духовного змісту, значень і цінностей», що може привести до загибелі культури, якщо «не запанує інша тенденція – зближення і взаємозбагачення культур» [7, с. 41].

Таким чином, організація культурного туризму дає можливість формуванню толерантності, яка, у свою чергу, веде до діалогових взаємин.

1. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М.: Аспект ПРЕСС, 2004. – 400 с. 2. Marcel G. Le Mystere de l'Étre / Gabriel Marcel. – P. : Aubier, 1951. – Vol. 1. – 460 p. 3. Prini P. Sur la voie de Gabriel Marcel / Pietro Prini // Cité. – P., 1986. № 14. – P. 27. 4. Marcel G. Le Mystere de l'Étre / Gabriel Marcel. – P. : Aubier, 1951. – Vol. 2. – 512 p. 5. Марсель Г. Homo viator : Прологомени до метафізики надії / Габріель Марсель; [пер. на укр. В. Й. Шовкун]. – К. : КМ Академія: Університетське видавництво «Пульсари», 1999. – 320 с. 6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / Сэмюэль Хантингтон // Полис. – 1994. – № 1. – С. 33 – 48. 7. Лазарев Ф. В. Разум и мудрость в горизонте новой культурной парадигмы / Феликс Васильевич Лазарев. – Симферополь : СОНАТ, 2004. – 64 с.